

622 жінок-військовослужбовців удостоєні державних нагород; відзнак Міністерства оборони України – 75 осіб; почесних нагрудних знаків Головнокомандувача ЗС України – 519. У 2017 році – 516 державних нагород; відзнак Міністерства оборони України – 364 осіб; почесних нагрудних знаків Головнокомандувача ЗС України – 113. У 2018 році – 1 020 державних нагород; відзнак Міністерства оборони України – 458 осіб; почесних нагрудних знаків Головнокомандувача ЗС України – 513. Відповідно у 2019 році 1 039 жінок-військовослужбовців отримали державні нагороди; відзнаки Міністерства оборони України – 448 осіб; почесних нагрудних знаків Головнокомандувача ЗС України – 545. У 2020 році – 1 379 державних нагород; відзнак Міністерства оборони України – 589 осіб; почесних нагрудних знаків Головнокомандувача ЗС України – 760 осіб [1].

Таким чином, жінки відіграють значну роль у сучасному українському війську. Спостерігається стійка тенденція до суттєвого збільшення кількості жінок на командних посадах, тих, котрі приймали участь у бойових діях на сході України в АТО (операції Об'єднаних сил). Зростає кількість жінок, яким присвоєні військові звання старших офіцерів. Однак, задля забезпечення та реалізації гендерної рівності у ЗС України законодавець все ж повинен удосконалити механізм врахування особливостей соціальної статі під час проходження військової служби.

Список використаних джерел

1. Статистичні дані Головного управління персоналу (J1) Генерального штабу Збройних Сил України.
2. Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>.
3. Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України, затверджене Указом Президента України від 10 грудня 2008 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153/2008#Text>.

Ботнаренко Ірина Анатоліївна,
старша наукова співробітниця наукової
лабораторії з проблем протидії злочинності
ННІ № 1 Національної академії внутрішніх
справ, кандидатка юридичних наук

ЕКОНОМІЧНЕ НАСИЛЬСТВО ЯК ФОРМА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

В Україні економічне насильство довго не розглядалось як насильство взагалі, а тому не обговорювалося і не досліджувалося (ні з позицій оцінки наслідків, ні з позицій запобігання і протидії). Та й наразі при озвучуванні проблеми домашнього насильства, замість отримання підтримки, співчуття та розуміння ситуації, потерпілі часто чують: «Це їхня особиста справа». Ситуацію ускладнює ще й те, що

значна частина молоді, за даними дослідження [4, с. 14], не вважає умисне позбавлення особи житла, їжі, одягу, іншого майна чи грошей насиллям узагалі, а отже, існують передумови для дальшого поширення економічного насилля і дискримінації. Однак, саме проблема грошових коштів та їх розподілу в сім'ї викликає 42 % непорозумінь між партнерами [6, с. 30].

В Законі України від 7 грудня 2017 р. № 2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству» економічне насильство визначено як форма домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру [5]. На нашу думку, таке визначення економічного насильства не повно відображає істотні властивості або ознаки цього явища, відповідно, а лише перераховує випадки, які охоплює саме такий вид насильства.

Економічне насильство над іншими членами сім'ї передусім вчиняють особи, які концентрують в своїх руках доходи сім'ї: як свою заробітну плату, так і іншого члена сім'ї, грошові утримання батьків, стипендії тощо. До такого виду насильства найчастіше схильні партнери, які є єдиними або основними «добувачами» в сім'ї, а тому вони вважають, що мають право або «привілей» на розподіл сімейного бюджету, визначення пріоритетних витрат, економічні обмеження способу проживання тощо. У результаті члени сім'ї, що потрапили у фінансову залежність від партнера, відчують себе невпевненими, приниженими, пригнобленими, і, досить часто, ошуканими.

Ознаками економічного насильства, зазначають О.О. Дудоров та М.І. Хавронюк, можуть бути також відбирання в потерпілої особи всіх грошей, які з'являються в неї (зароблених, подарованих, взятих у борг тощо), примушування її до звітування про витрату грошей, позбавлення будь-яких ресурсів, необхідних потерпілій особі для належного фізичного, психологічного, інтелектуального добробуту, безробіття самого агресора, поєднане з примушуванням потерпілої особи до праці чи до надмірної праці тощо [2, с. 74].

Економічне насильство в сім'ї, стверджують О.В. Мірошніченко та Т.В. Міхайліна, виражається у своєрідному економічному тиску на партнера. До нього можна віднести й інші види позбавлення або обмеження трудових і майнових прав. Наприклад, заборона здійснювати оплачувану діяльність члену сім'ї при наявності його бажання та працездатності; позбавлення або обмеження члена сім'ї у можливості користуватися і розпоряджатися грошима, які він отримав у результаті здійснення діяльності або які є спільною власністю сім'ї тощо [3]. Також таке насильство може виявлятися у навмисному створенні таких обставин, за якої один член в родині змушений систематично просити

гроші, коли вони наявні, на власні потреби або утримання сім'ї, у втягненні неповнолітніх у заняття жебрацтвом чи проституцією, примушуванні чи втягненні в заняття проституцією тощо.

Непоодинокими є випадки, коли член сім'ї, який працює (звичайно чоловік) забороняє працювати чи навчатися під приводом того, що він може самостійно забезпечити сім'ю, а насправді для того, щоб встановити жорсткий контроль за витратами інших членів сім'ї, які не працюють. Такі «годувальники» вважають, що вони мають право фінансово обмежувати, карати і заохочувати інших членів родини. Проте може бути і інша ситуація, коли жінка повністю контролює сімейний бюджет, тим самим повністю обмежуються особисті витрати чоловіка або економічний добробут та потреби дитини.

Економічне насильство, пише В.М. Шахай, це коли жінці доводиться: весь час просити гроші у чоловіка, навіть на дрібниці, при цьому на її прохання наслідком може бути відмова, повинен же чоловік відчувати, що ситуація під його невиспущим контролем; звітувати про свої витрати; у нього завжди є вільні гроші, в той час коли жінка ледь знаходить гроші дитині на шоколадку; жінка може часто чути закиди в «сидінні на ший», навіть якщо у неї 5-місячна дитина; якщо ж жінка вже вийшла на роботу, то може почути, що вона ходить на роботу «тільки пити чай і базікати» [6, с. 303]. Разом з тим, ми не можемо в повній мірі погодитися з твердженням О.М. Василенко та Н.І. Гнатюк, що головною причиною економічного насильства в сім'ї є нерівномірний розподіл обов'язків по будинку і контроль чоловіка над сімейним бюджетом [1]. На наше переконання, зазначені обставини скоріше є факторами, які обумовлюють економічне насильство або сигналізують про небезпеку виникнення в родині в подальшому насильницьких дій, а реальні причини мають глибший характер та витоки, тому потребують в подальшому ретельного дослідження. Крім того, таку форму насильства досить складно виявити та довести, оскільки навіть сама жертва часто може не усвідомлювати, що щодо неї чиняться насильницькі дії економічного характеру.

Така форма насильства є особливо суспільно небезпечною, оскільки створює передумови для безкарності вчинення інших видів насильства щодо залежного члена сім'ї від іншого. Крім того, це одна з найбільш витончених форм придушення особистості. Жертва свідомо або несвідомо відчуває себе приниженою та уразливою, втрачає відчуття безпеки, стає нерішучою та безпорадною, постійно перебуває у стані тривоги та емоційної напруги.

Особливо небезпечним є економічне насильство щодо дитини, наслідком якого може стати фізична або емоційна шкода різного ступеня, що, у свою чергу, може призвести до серйозної травми чи навіть до смерті. У такому випадку економічне насильство яскраво проявляється через таку категорію як нехтування – хронічну нездатність батьків або осіб, що здійснюють догляд, забезпечити основні потреби дитини у відповідній їй віку турботі, в їжі, одязі, житлі, медичному

догляді, освіті, захисті та інше [3]. Це ставлення є результатом безвідповідальності дорослих. Воно варіюється від випадків, коли батьки залишають дитину одну вдома без догляду, допоки вони зайняті, до тих випадків, коли дитина залишається без догляду, а батьки від'їжджають на вихідні або свята. Найгіршим варіантом є ситуація, коли особа, що відповідальна за дитину, не робить того, що потрібно для забезпечення її здоров'я, безпеки та фізичного розвитку. Наприклад, коли дитина голодує чи утримується в холодному приміщенні, коли в неї немає одягу, можливості навчатися тощо. Особлива небезпека економічного насильства полягає у тому, що дитина, в силу свого віку, через особливості свого розумового та фізичного розвитку, не здатна належним чином, а часто і зовсім усвідомити, що над нею відбувається економічне насильство.

Отже, економічне насильство в сім'ї є одним із проявів нерівних та складних відносин, зневажливого ставлення в родині, що побудовані на дискримінації та ігнорування інтересів з боку одного члена сім'ї по відношенню до іншого з метою встановлення влади та контролю над ним. Це така діяльність, спрямована на підпорядкування своєї жертви за допомогою тиску або маніпуляції з економічними ресурсами або використання фінансової ситуації в цілях домінування, в результаті чого втрачається рівноправність партнера, довіра, порушуються нормальні стосунки та добробут в сім'ї.

Список використаних джерел

1. Гнатюк Н. І. Проблема насильства в сучасній сім'ї : теоретичні аспекти. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2014. № 1 (9). – URL : file:///C:/Documents%20and%20Settings/UserDownloads/Znpkhist2014_1_5.pdf.
2. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі : науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України / за заг. ред. М. І. Хавронюка. – Київ : Ваіте, 2019. – 288 с.
3. Мірошніченко О. В., Міхайліна Т. В. Насильство в сім'ї : соціально-правова сутність та засоби протидії. 2016. – URL : [file:///C:/Users/Ira/Downloads/3874-7785-1-SM%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Ira/Downloads/3874-7785-1-SM%20(1).pdf).
4. Мовчан У. Чи існує проблема гендерно зумовленого насильства серед молоді. «Я» : Гендерний журнал. 2016. № 2. С. 14–18.
5. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229-19. – URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.
6. Шахрай В. М. Технології соціальної роботи : Навчальний посібник. К. 2006. 464 с.
7. Якубов В. М. Необхідність формування ефективного національного механізму соціального захисту молоді сім'ї в Україні. *Соціально-правовий захист молоді : збірник наукових статей* / за ред.: І. В. Козубовська, В. М. Великий. – Ужгород, 2002. С. 302.